Sylaby přednášek Literatura pro děti a mládež I – PS 2014

1. Okruh: teorie literatury pro děti a mládež

Pojem LPDM – vysvětlení

Intencionální a neintencionální literatura (nositel intence, způsoby zařazení textu mezi neintenciální díla pro děti).

Pojem dětský aspekt

Funkce LPDM – estetická, poznávací, výchovná, čím se liší složení funkcí LPDM a lit. pro dospělé

Specifické funkce LPDM

Struktura LPDM (intencionální, neintencionální, slovesný folklor)

Folklor v četbě dětí (intencionální, neintencionální, dělení)

Etapy dětského čtenářství – dělení, charakteristika

Žánry LPDM

Pohádka – charakteristika, dělení (folklorní, literární, autorská), terminologie

Příběhová próza ze života dětí – (totéž co u pohádky, včetně pojmu referenční hrdina)

Poezie – místo a význam, autorská a folklorní

Bajka

Pověst

Próza s přírodní tematikou

Dobrodružná próza

Uměleckonaučná próza

Kromě přednášek lze vycházet např. z: Jaroslav Toman: Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury.

2. Historie LPDM od počátků do konce 19. st. – ve světě

Počátky ve světě – do osvícenství

Ch. Perrault

F. de Salignac de la Motte

J. J. Rousseau

Jonathan Swift

Daniel Defoe

H. Ch. Andersen

Příběhová próza ve světové literatuře, vývoj, impulzy (Dickens...)

H. Malot

Johanna Spyriová

F. E. Burnettová

M. Twain

E. de Amicis

Příběhová próza s dívčí hrdinkou ve světě

Inspirace v literatuře pro dospělé

S. de Ségur

Ch. Brontëová

L. M. Alcottová

Kromě přednášek můžete vycházet např. z: Milena Šubrtová: Kapitoly ze světové literatury pro děti a mládež I

3. Historie LPDM od počátků do konce 19. st. – v českých zemích

Situace od středověku po nár. obrození (výchovné spisy apod.)

J. A. Komenský

Význam Bible

Situace od NO do konce 19. st.

Josef Prokop

Rulík – Campe

Lidovýchovně vzdělávací a zábavný program V. M. Krameria

Próza pro dívky

Marie Antonie

M. D. Rettigová

V. Nejedlý

E. Krásnohorská

Škola i LPDM v 19. století

Problematika mimoestetických funkcí

Mravní pojetí prózy

F. Doucha

F. Pravda

Naučná próza

J. K. Hraše

S. Podlipská

K. V. Rais

Hist. próza

A. Jirásek

V. B. Třebízský

Povídky o dětech a pro děti

R. Svobodová

K. Půlpán

J. Krušina ze Švamberka

P. Sula

Výběry a výbory z děl pro dospělé určené dětem (J. Š. Baar)

Neintencionální literatura pro děti v 19. st.

Kromě přednášek lze vycházet např. z: Tenčík: Četba mládeže v počátcích obrození, Chaloupka – Voráček: Konture české lit. pro děti a mládež, Slovník autorů lit. pro děti a mládež – a dále také viz literatura k předmětu na ISu.

O autorech, jejichž jména jsou zdůrazněna půltučně, budu předpokládat, že víte více.Kromě nich také ***Vinařický, Němcová, Erben, Sládek, Rais, Kožíšek, Bartoš, Baar***.

4. Přednášky mgr. M. Salhiové (jsou nedílnou součástí programu)

Detailnější věkové rozdělení dětí se zřetelem k jejich čtenářství:

A) vývojová psychologie

teorie kognitivního vývoje (4 vývojové etapy) – Jean Piaget

senzomotorické stadium (0–2 roky)

předoperační stadium (2–7 let)

stadium konkrétních operací (7–12 let)

stadium formálních operací (12 let a více)

životní cyklus rozšířený a dokončený (9 stádií psychosociálního vývoje) – Erik Humbolt Erikson

kojenecké období (0–1 rok), rané dětství (1– 3) , věk hry (3–6 let), školní věk (6–12 let), adolescence (12–19 let), mladá dospělost (19–25 let) , dospělost (25–50 let), stáří (od 50 let), pokročilé stáří (od 80 let)

stadia morálního usuzování – Lawrence Kohlberg

3 úrovně: předkonvenční, konvenční, postkonvenční morálka

B) zřetele literární a čtenářské

předškolní věk (2/3–6/7 let)

dítě se realizuje ve hře

v popředí jsou krátké útvary: ukolébavky, popěvky, říkadla, hádanky, pohádky

silně jsou zastoupeny veršované formy

omalovánky, leporela, dětské časopisy pro nejmenší (domalovánky, vystřihovánky)

z lit. hlediska se jedná o věk předčtenářský

vytvoření pozitivního vztahu ke knize

návštěva mateřské školy

mladší školní věk (6/7–12 let)

pravidelná docházka do školy přináší dítěti řadu nových skutečností (povinnosti, řád, dítě přestává být středem pozornosti, musí se vypořádat s přirozeným egocentrismem)

již není bezvýhradně závislé na četbě zprostředkované dospělým

čtenářská samostatnost se získává až kolem 10. roku

důležitý je správný výběr knihy

čtení je velmi náročná činnost, musí se zapojit i rodiče (trpělivost, motivace, i např. společné sledování rozhlasové pohádky)

přemíra péče o čtenářství dítěte se může stát brzdou v rozvoji čtenářství

improvizované vyprávění, divadelní vystoupení

vrcholné období čtení pohádek, dále kratší epické útvary, pověsti, příběhy ze života dětí (lepší jsou díla s přitažlivým, přehledným dějem, na jedno dvě posezení)

starší školní věk, pubescence (12–15 let)

emancipační trend u dítěte, střety s dospělými, rebelantské chování

distance od četby minulých let, přezíravý vztah k pohádkám

apoetický věk – odliv zájmu o básnické výtvory

v první řadě zájem o přitažlivý děj, touha po napětí, exotice – dobrodružná beletrie se vzorovými hrdiny

diferenciace na chlapeckou a dívčí četbu

vzrůst zájmu o literaturu faktu, biografie, tvorbu pro dospělé

věk dospívání, adolescence (15–19 let)

nejrizikovější období v životě

sociální zralost nastupuje až ve 21–25 letech

vyzrávání ve vztazích k umělecké literatuře, schopnost ocenit kvalitu, skutečné hodnoty

neexistují výrazné odlišnosti od četby pro dospělé

Poezie pro děti od 40. let 19. stol. do první světové války (I. část po J. V. Sládka)

Literatura:

ČEŇKOVÁ, Jana: Vývoj literaury pro děti a mládež a její žánrové struktury. Praha, 2006

TOMAN, Jaroslav: Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury, České Budějovice, 1992

POLÁK, Josef: Přehledné dějiny české literatury pro děti a mládež. Praha: SPN, 1987 - většina ukázek bude z této knihy

VLÁČIL, Petr: K. A. Vinařický a slovesnost dětí a mládeže. 1973, diplomka MU

Co je to poezie pro děti?

Jedná se již o umělou poezii pro děti, která se snaží odpovídat ontogenetickým zvláštnostem dětské psychiky.

Minulou přednášku jsme si říkali věkové rozdělení dětských čtenářů a trochu jej zopakujeme:

V prvních měsích a letech života hraje velkou úlohu folklorní básnická tvorba

Předškolní věk charakterizuje synkretismus (dítě vztahuje okolní svět ke své osobě), obraznost a sklon k personifikování, imitace, smysl pro rytmus,

konkrétnost jako východisko dětské fantazie - zvuk, rytmus

Mladší školní věk (prepubescence) – je také označováno jako věk extraverze – dítě vše zkoumá, malý objevitel

Přesouvá se pozornost od rytmu k sémanticko-gramatickému významu básně

Starší školní věk – pubescence

Čas tápání, hledání sama sebe, vnitřní nejistota – apoetický věk

Čtenář nevyhledává poezii, básnické pojetí skutečnoati je mu cizí

Poezie pro tuto skupinu tíhne k civilnosti, volnému verši, písňovému charakteru

Proč zrovna 40. léta 19. století?

Přednáška se bude skládat z pěti částí:

předchůdci – čeští i světoví

dětský foklor

odborný sběr fokloru

ohlasová poezie pro děti

autorská poezie pro děti

I. Předchůdci

- umělecká básnická tvorba pro děti ve svých počátcích (od 15. do 19. stol.) sloužila pouze didaktickým a výchovným účelům - veršované abecedáře

další častá tvorba nejen pro děti - deklamovánky - báně výrazného rytmického

rázu určené k hlasitému přednesu (deklamaci); oblíbena v českém národním obrození ve 1. pol. 19. stol. (J. K. Tyl (http://leccos.com/index.php/clanky/tyl-2-josef-kajetan)). (J. V. Sládek: báseň Čeští hoši ze sbírky Zvony a zvonky)

- veškerá poezie pro děti měla didakticko-výchovný charakter, formální jednoduchost

- není tomu tak jen v české, ale i celkově v evropské literatuře do konce 18. Století

např. anglická verze dětských říkadel, popěvků a veršovaných příběhů: Matička Husa - John Newbery (1760-1765)

později Puškin (1799-1837) - veršované pohádky

Pohádka o popovi a jeho čeledínu Baldovi, Pohádka o caru Saltánovi, Pohádka o rybáři a rybce - ovlivnil Jana Wericha

Edward Lear (1812 - 1888): Kniha nesmyslů (1864)

Limerik je zábavný literární(http://cs.wikipedia.org/wiki/Literatura) poetický(http://cs.wikipedia.org/wiki/Poezie) útvar, u jehož vzniku stál anglický básník Edward Lear(http://cs.wikipedia.org/wiki/Edward_Lear).

vyznačuje se pětiveršovými strofami, které se rýmují podle schématu AABBA. Příkladem může být tento limerik Edwarda Leara v překladu Antonína Přidala (http://cs.wikipedia.org/wiki/Anton%C3%ADn_P%C5%99idal):

Byl jeden dědeček v Szegedu,

který jel na starém medvědu.

Když se ptali: „Kluše?“

Odpověděl suše:

„Je z rodu neklusavých medvědů.“

Robert Louis Stevenson (1850–1894): Zahrada veršů pro děti - 1885

Ostrov pokladů (1883) - slavný pirátský příběh
Podivný případ dr. Jekkyla a pana Hyda (1886) - příběh o dvojakosti lidské mysli

Rudyard Kipling (1865-1936) - básně o dětech a přírodě

V roce 1907 získal Nobelovu cenu za literaturu "za mužnost stylu"

alegorické prózy pro děti, které jsou přitažlivé i pro dospělé: Kniha džunglí - 1894, 1895, soubor povídek též uspořádaný do souboru Mauglí. Povídky z džungle
Kim - 1901, nejzdařilejší autorův román. Představuje realistický obraz dospívání a včleňování se do společnosti. V něm se vedle obrazu Indie rozvíjí i špionážní příběh.

- v době národního obrození - poezie určená dětem vycházela v Puchmajerových almanaších (1795, 1797)

– veršované bajky – vliv ezopovské nebo lafontainovské tradice,

poutavý krátký příběh nesoucí poučení, ale tvořeny především pro dospělé

Antonín Jaroslav Puchmajer (1769-1820) – veršované bajky v jeho almanaších byly určeny pro dospělé čtenáře, ale např bajku Vrána a liška znali celé generace čtenářů, byla zařazena do čítanek

podle Lafontaina (Jean de La Fontaine), nepůvodní, ale lokalizace do domácího prostředí

Jan Zabranský (1764-1842): jeho bajky vycházejí z potřeb školní mládeže, ale jsou těžkopádné

básně pro děti Šťastní žáci, Odkládání

první původní povídka pro mládež Ladislav a dítky jeho (rozmluvy otce a jeho dětí)

např. báseň z Puchmajerova almanachu -Vojtěcha Nejdelého (1772-1884):
Ukolíbavka, Předlička s podtitulem Pro dítky

použití lidových prostředků, oslovení, citlivější

Hodně předťte,

práce hleďte, milé sestřičky!

Každý řekne:

Toť jsou pěkné

pilné dívčičky.

Jak je mílo,

jde-li dílo sobě poskočit;

zpívat česky

k práci hezky

zas se přitočit.

Honem přede,

nitky vede,

jak by krájel med.

Kolo bručí,

dívka zvučí,

jak by oběsved.

Tu se dívá,

radost mívá

dobrá matinka;

tys má zlatá,

boubelatá,

praví, dívčinka!

František Rautenkranz (c) (1776-1817)

Píseň dítěte veselého, Písnička o dobrém Karlíčku

publikované v roce 1807 ve sborníku Hlasatel český

základní motivy: pokora, povinnost, odříkání, trest, zásluhy

Jakub Jan Ryba (1765-1815)“ Kancionálek (1808) - sbírka básní a písní

jako novum - motiv dětské hry, školy jako místa duševní práce, motiv vlastenectví, osvíceného učitele

uvolnil sylabotónický verš puchmajerovské doby, ale stále nerespektuje potřeby dítěte, píše básně z hlediska dospělého (vychovatele, učitele, rodiče)

II. poezie 40. let. 19. stol

- v dětské tvorbě návaznost ne na poezii národního obrození (moralistní, výchovnou), ale na domácí produkci jiné provenience - dětský folklor (především písně a říkadla) a na lidovou poezii

- tvůrčí využití dětské lidové slovesnosti v oblasti žánrové, tematické a výrazové – i funkce praktická a herní na rozdíl od lidové slovesnosti celkové

- další znaky poezie 40. let: důraz na estetickou funkci

- nový přístup k dětskému adresátovi, pochopení a citlivé respektování jeho věkových a psychických předpokladů

- proti sílící germanizaci českého školství, národní, vlastenecký akcent

- další zdroje: rodičovská zkušenost, učitelská profese, aktualizované vzpomínky na vlastní dětství

Dětský foklor:

- lyrické, epické a dramatické útvary ústní lidové slovesnosti tvořené samotnými dětmi nebo dospělými pro děti

Významová rovina není nejdůležitější, důležitější je rytmus, artikulačně zvuková nosnost, propojenost se hrou, pohybem, mimikou, gestem

Při klasifikaci dětského folkloru se přihlíží spíše k funkčnímu hledisku: komunikační hledisko, zábavné, hravé, expresivní, emocionální…)

- 4 základní žánrové okruhy dětského fokloru

(podle Jaroslava Tomana: Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury, České Budějovice, 1992, s. 56-58)

1. drobné folklorní žánry pro děti i pro dospělé: přísloví, pořekadlo, píseň

2. žánry, které přešly do dětského fokloru z oblasti pro dospělé

Zařikadlo, koleda, báje, pověst, pohádka, bajka

Zařikadlo (zaklínadlo)

Erbenovo zaklínadlo na zbavení se bradavic:

"Když zvoní hrana - ale nesmíš věděti, kdo zemřel - vezmi kousek hovězího masa, tím ty bradavice stírej a přitom třikrát říkej:

Hrana zvoní, nevím komu,

bradavice, jděte z domu.

Až tam toho pochovají,

ať vás taky zakopají.

Pak to maso zakopej pod okap a nežli shnije, bradavice se ztratí."

3. okruh: dospělí vytvářejí pro děti se zřetelným záměrem je vychovávat, vzdělávat a esteticky kultivovat, ale i bavit je, napomáhat jejich psychickému a fyzickému rozvoji. Většina těchto žánrů vznikala při zemědělské práci doma a v přírodě, v rodinném prostředí, při hrách

lidové říkadlo a jeho různé typy, hádanka, ukolébavka

Říkadla – jednoduchý veršovaný útvar, v němž převládá rytmická složka nad významovou

- pravidelný rytmus, zvučný rým, melodičnost

- logické vazby mezi verši se uvolňují, dochází až ke slovním zkomoleninám či vymyšleným morfémům (enyky, benyky, kliky, bé…)

- zlepšují koordinaci pohybů při hře dospělého s dítětem, děti říkadlo často skandují, nezamýšlejí se nad obsahem

- básnické prostředky: personifikace, apostrofa, dialog, eufonie, jazyková hra

dva typy říkadel (podle J. Tomana): pragmatická (pedagogicko-didaktická) a zábavná

pragmatická: v těchto říkadlech je záměr naučit dítě ovládat své první pohyby (Paci, paci),

usnadňovat mu manuální činnost (Otloukej se, píšťaličko)

procvičovat mluvidla, zlepšovat artikulaci a výslovnost- jazykolamy, oblamovačky

Kovej, kovej, kováříčku,

okovej mi mou nožičku,

okovej ji hezky

dám ti čtyry český.

zábavná říkadla: hl. funce bavit se

často doprovází dětské hry nebo hry dospělých s dětmi (Slepá bábo, Vařila myšička kašičku)

patří sem rozmanité skákanky, nonsensová říkadla -absurdní, paradoxní jazyková spojení, komická hra s představami, myšlenkami, slovy:

Za horami za dolami,

cosi se tam svítí,

je tam kostel tvarohový,

syrovátkou pobitý.

Hádanka - tříbí úsudek dětí, rozvíjí obrazné myšlení a estetický cit

úkol k řešení

v poetické hádance se postupně potlačují konotace, které mají být během jejího řešení vyloučeny, svou podstatou se blíží alegorii, často založena na metafoře, personifikaci, přirovnání

a) Metaforicko-metonymické hádanky – obrazně pojmenovávají atributy příslušného jevu a zpravidla jsou doplněny otázkami:

Čtyři pacholíci se honí, žádný žádného nedohoní. - 4 kola u vozu

b) hádanky založené na nonsensové slovní hříčce: Který pták má na ocase raka? straka

početní hádaky - vtipné matematické úlohy

c) nepravé hádanky (blízké aforismu, nonsensu, anekdotě) - často

nevyžadují řešení: Proč má mlynář bílou čepici? Aby se neumazal

4. okruh - foklorní žánry vznikající jako živelný projev při vlastní dětské hře a vzájemném kontaktu:

říkadla, rozpočitadla (rozčitadla), škádlivky, rytmizované říkanky, dramatická dětská hra, tajná řeč

Rytmizované říkanky – velmi rozmanité, vytleskávání, např. napodobování hlasů ptáků a zvířat

Rozpočitadla – praktická funkce, pomáhala úvodnímu rozdělování rolí v jednoduchých dětských hrách

- vyznačují se absencí významu, zdůrazněním rytmu a rýmu, hra s jazykem - např. nesmyslná, ale tajuplná, magická slova

Škádlivky - žertovné vysmívání se charakterovému nedostatku nebo nevhodnému chování, či jednání konkrétní osoby, komická nadsázka

Ten náš Vašek,

to je kos, prodal boty,

chodí bos.

dramatické dětské hry: napodobování práce dospělých, povolání, rozličné životní situace

- autodidaktické - poznání urč. profese (Na kováře)

- zábavné (Všechno lítá, co peří má)

- obřadní - původ mýtický, či křesťanský (vítání jara, vynášení smrtky, Vánoce)

III. odborný zájem o dětský folklor

K. J. Erben (1811-1870)

- 1. Systematický zájem o sběr národních písní a říkadel, 2000 textů včetně dětského fokloru

- Nejednalo se o intencionální zájem o tvorbu pro děti, ale stal se zakladatelem pro další odborné bádání i inspirací pro další autory

Písně národní v Čechách (1839 - 1845)

Prostonárodní české písně a říkadla ((1862- 1864)

Věk dětský: modlitba, kolíbavky, dítě buditi, třepati ručkama, cvičení výřečnosti, posměšky, hádanky (podobenství, žert a dvojsmysl, z počtářství), zvířecí řeč, počítadla, dětské hry

Večerní modlitba dětská

Andělíčku,

můj strážníčku!

opatruj mně mou dušičku.

Chlapcovi (ukolébavka)

Spi, synáčku, spi,

zamkni očka svy,

Pán Bůh bude s tebou spáti,

andělíčky kolíbati

spi, andílku, spi!

Spi, andílku, spi,

zamhuř očka svy,

až se zbudíš na chvíličku,

dá ti mamička kašičku,

spi, andílku, spi!

Hra dospělého s dítětem

Myška

Běhala myška

okolo bříška:

šup do pupíčka!

Paci, paci, pacičky,

táta koupil střevíčky

a maminka pásek

na myší vocásek.

(a maminka metličku

na plačtivou Ančičku.)

Povídání pohádky

Povídám, povídám pohádku, že pes přeskočil hromádku.

Povídám, povídám druhou, že voda teče struhou.

Povídám, povídám třetí,

že spaly na peci děti;

a když se hezky vyspaly,

po kusu chleba dostaly. Z Bydžovska

Hádanky – podobenství

Dvanácte panen v jedné posteli

a žádná na kraji. 12 měsíců

Táta vysoký, máma široká,

syn divoký, dcera hluboká. Vzduch, země, oheň, voda

Čtyry rohy, žádné nohy,

chaloupkou to pohne. Plž

Sedí panna na pařízku,

drží pejska na řetízku. Jahoda

žert a dvojsmysl

Šel bratr se sestrou a muž se ženou. Přišli k jabloni, na ní byly čtyry jablka. Každý se utrhl po jednom a přece tam jedno zůstalo. Kterak to mohlo být? (bratrova sestra byla zároveň ženou druhého muže)

Ptačí řeč

Vrabec

Čim! čim! čimčarara!

štilip! štilip!

však! však! však!

tak! tak!

počítadla

Jedna, dvanda, třinda, čtrnda

pádě, ládě,

souka, louka, do klobouka,

cinky, linky, bác.

další oddíly sbírky Prostonárodní české písně a říkadla ((1862- 1864):

Písně věku mládeneckého a panenského

Písně a říkadla svatební

Obecné písně svatební a manželské

Písně o stavích, živnostech a jiných stránkáchživota občanského

Selské hospodářství

Písně vojenské

Vzpomínky historické

Písně rozpravné

Říkadla v nemocech

Marnost světská, smrt a pohřeb

František Bartoš (1937-1906 Zlín)

byl folklorista - žák Františka Sušila

Ve sběratelské činnosti navázal na dílo Františka Sušila a vydal tři soubory moravských a slezských písní s nápěvy, poslední ve spolupráci s Leošem Janáčkem - po 40 let je sbíral

(Nové národní písně moravské, 1882; Národní písně moravské nově nasbírané,

1889; a Národní písně moravské v nově nasbírané, s Leošem Janáčkem, 1889-1901).

Pracemi o lidových zvycích a obyčejích, o lidovém léčení, pověrách apod. se stal zakladatelem moravské etnografie a folkloristiky.

Své národopisné studie shrnul do knih Lid a národ (I. sv. 1883, II. sv. 1885), Moravský lid (1892), Moravská svatba (1892), Deset rozprav lidopisných (1906), Líšeň (1902).

Dodnes ojedinělým dílem je jeho sbírka moravského dětského folkloru Naše děti (1888) - vliv na Sládka

Kytice z lidového básnictva (1906)

- třídí folkor do 3 okruhů: děti v rodině,děti mezi sebou, děti v obci

Ve všech útvarech je důležitá složka recepční, komunikační

Vliv na další spolupracovníky:

Jan Vyhlídal - Slezsko

František Myslivec - Slezsko

Leoš Janáček

IV. ohlasová poezie – důkladná znalost poetiky lidového verše – dokonalé napodobení, ale zároveň snaha o ztvárnění aktuálních témat

F. L. Čelakovský: (1799-1852) Ohlas písní ruských (1829) - Písen dětská

Ohlas písní českých (1839) - Dětská

Vnímal obraz folkloru celistvě, nejen dětský folklor

Ohlasy měly vystihnout charakter daného národa

V obou sbírkách jsou básně o dětech i pro děti, počítal s přednesem všech textů v rodinném kruhu

Např. Dětská

Pověz mi, holátko,

zlaté pacholátko,

u koho se rád chováš?

„U mého tatíčka,

děláme koníčka,

houpity, houpity, hou.“

Pověz mi, holátko,

zlaté pacholátko,

koho nejraději líbáš?

„Matinku, matinku,

má hladkou hubinku,

tatíčkova píchá.“

Pověz mi, holátko,

zlaté pacholátko,

po kom se ti stýskává?

„Po vás, má babičko,

hruštičku, jablíčko

v kapsáři míváte.

Pro mne je chováte.“

Karel Alois Vinařický (1803-1869)

umělecká intencionální poezie pro děti

hlavní témata: venkovské dětství, dětská hravost a hlavně vzory lidové poezie

Katolický kněz (kanovník vyšehradské kapituly), literární kritik, básník, překladatel, stoupenec „ohlasové školy“,psal i teoretické názory na tvorbu pro děti, jako jeden z prvních si uvědomuje potřebu jejího osamostatnění z národní literatury

Věnoval se obrodě českého školství a snažil se prosadit češtinu jako vyučovací jazyk, psal učebnice, příručky pro učitele a jako pedagogickou pomůcku své dětské básně.

Usiloval o všestranné vedení dítěte: slabikář Abeceda česká (18388), psal autorské čítanky, např. Čítanka malých (1859)

jedna z nejvýznamnějších osobností českého národního obrozenií a (spolu s Františkem Douchouu) spoluzakladatel české literatury pro dětii. Účastnil se také debat o reformě českého pravopisu

V knihách pro děti usiloval o jazykovou čistotu. Zobrazoval dětství ve hře, poznávání zvířat, věcí i lidí, života v rodině, pracovní úkony, výsledky řemeslných prací, fyzikální a přírodní jevy

další motivy: vlastenectví

Mravoučná linie - moralitní zaměření, ale i vcítění se do dítěte

deklamovánky, říkadla, písně, rozpočitadla, veršované bajky

Žežulice

Po měsíci máji,

pacholík šel v háji

a žežulka s buku

zakukala: „kuku,

škoda jara, kluku!“

Podle rozumu jak věděl,

hoch žežulce odpověděl:

žežuličko, nežaluj,

v létě také se raduj!

Léto také musí býti,

my musíme pšenku žíti,

v podzim ovoce dozrává.

Nech ať se to všecko střídá,

víc už nenaříkej,

létě také zakukej! –

A žežulka s buku

vesele pak odpovídá:

Ku – ku – ku, ku – ku,

moudrý jsi, kluku!

Pomsta

Drobné zvířátko je včela,

avšak pomsta její smělá

o život ji připraví.

Ublíží-li ona komu,

nejvíce jí to samé škodí.

Zlé nejvíce škodí tomu,

svévolně kdo sám zlé plodí.

Psal drobné básnické texty, které zařadil do sbírek:

1842 - Kytka, dárek malým čtenářům

věnoval je Fričovým dětem

velmi často používal zdrobněliny, ale postupně tento mechanický princip překonal

důraz na dětské hry, aktivitu, děj, pohyb, vtip, vztahy postav a zvířátek (Panenka, Pasačka, Hra na vojáky, Chlapec a hlemejžď)

ukolébavky (Kolíbavá, Kopa rýmů)

1845 Modlitby maličkých

1845 - Druhá kytka básní, bajek, písní a hádanek – zde jsou již obrázky a noty

fyzikální, přírodní a pracovní jevy (O pěti smyslech, Hlasy lidské, Hlaholy zvířat, Hnití - pohyby, Píseň mlatců)

1852 - Kytka básniček. Nové, rozmnožené vydání dvou kytek

básně nebyly sázeny ve verších, ale z úsporných důvodů in continuo - po celé řádce

staré i nové básně

Petr Vláčil: K. A. Vinařický a slovesnost dětí a mládeže. 1973, diplomka MU

Mnohé jeho texty byly velmi kvalitní, přejímaly se často do čítanek, a tak zlidověly:

Hra na vojáky

Tluče bubeníček, tluče na buben

a svolává hochy - hoši pojďte ven.

Ať je slunko nebo mraky
zahrajem si na vojáky
hola hola hej
nikdo nemeškej.

Tluče bubeníček tluče na buben
a svolává hochy - hoši pojďte ven.

Zahrajem si na vojáky

máme pušky i bodáky
hola hola hej
nikdo nemeškej.

Píseň o nedbalém žáku

Ivánku náš, co pak děláš?
tys pořád ospalý, k učení nedbalý
co z toho máš?

Vstaň a se mej, vlasy česej,
honem oblekni se, poklekni, modli se,
do školy spěj!

Iványk vstal, dlouho hledal,
nevěděl, kam šátek, punčochy, kabátek
včera si dal.

Ivánku, již se opozdíš;
z kostela děti jdou, do školy se hrnou,
ty tu stojíš!

Iványk, hle, do školy jde,
práznou má taštičku, zapomněl na knížečku
v komůrce své.

Domu běžel, kde by ji měl;
dlouho hledal kolem, až ji pak pod stolem
pozdě našel.

Ivánku náš, co pak děláš?
děti jdou ze školy, ty teprv do školy
se kolébáš?

Styděl se pak loudavý žák, —
potom byl pilnější, k učení hbitější,
hodný školák.

s. 103 krátké texty - 4 - 10 veršů - vystihuje charakter popisovaného

Vrabec: Vrabče, vrabče,

ty zlý chlapče,

proč se s jiným pereš,

zrnko do zobáčku bereš?

Vzývání anděla strážce - modlitbičky

nijak výrazně nábožensky zaměřené, vliv dětského myšlení

V temné noci

Kdyby sluníčko

V noci svítilo,

Snad by to ranilo

Moje očičko.

Proto moje oko vídá

Bílý den a černou noc

Všecko na světě se střídá,

Všecko řídí Boží moc.

Strážný andělíčku,

ty můj přítelíčku,

laskavě na mně hleď,

po cestě dobré mě veď.

V. autorská poezie pro děti - umělá (intencionální)

František Doucha (1810– 884)
Byl český katolický knězz, spisovatell, překladatell (dětskou prózu i poezii) a bibliograf, oficiální školní básník té doby, vynikající pedagog

spolu s Karlem Aloisem Vinařickým bývá označován za zakladatele české literatury pro děti.

vydal přes 80 děl pro mládež - konzervativní, nestejné úrovně

- zdůrazňoval účelnost - měla především výchovnou (didaktickouu, katechetickouu), moralistní a pragmatickou funkci na úkor estetické, ale snažil se respektovat rozumové schopnosti dítětě

podobně jako František Rautenkranz - didaktický, moralistní, mentorský charakter tvorby, navázali na německou produkci

založil po vzoru J. A. Komenského (Orbis sensualium pictus, 1658- německy a latinsky, maďará a česká mutace) dětskou knihu s ilustracemi. Tato obrázková kniha s textem je předchůdcem moderního leporela. I když byly poplatné výchovné tendenci ve tvorbě pro děti té doby, byly velmi oblíbené

převážně mravokárné verše(http://cs.wikipedia.org/wiki/Ver%C5%A1) pro děti (http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C3%ADt%C4%9B) jeví jako vyhraněné didakticky schematizované: princip černobílé metody kontrastu dobrého a zlého chování

významová primitivnost

výrazová a kompoziční stereotypnost

1853 – Schránka dobrého naučení

1856 - Mlsálek

1858 - Bodláčky

1875 - Nápravy na dobrou cestu

1878 - Hájení práčků, milých zpěváčků

Boha ústy jen vyznávat

ještě dosti není,

slušno větrnězachovávat

jeho naučení.

Nábožným a bohabojným

ten jen v pravděsluje, kdo vždy dobrým skutkům hojným

život zasvěcuje.

jazyková nařízení zajišťující nadvládu němčiny

odpor českých spisovatelů almanach Našim dětem - kniha pro potěšení mladých srdcí a myslí 1889

přispěli: J. V. Sládek, Jar. Vrchlický, Julius Zeyer, Al. Jirásek, Ad. Heyduk, K. V. Rais, dále uveřejněn překlad Dickensnovy vánoční povídky Koleda

J. V. Sládek (1845-1912)

zakladatel moderní české poezie pro děti a mládež Josef Polák, s. 46

v časopise Lumír sledoval úroveň tvorby pro děti

nepodbízivá a nemravokárná poezie

odpovídá dětskému cítění, byl ovlivněn žalostným stavem tvorby pro děti jeho doby

těžil z folklorní poezie ve tvorbě pro děti i dospělé

pracuje se zvukovou stránkou jazyka: figury vzniklé hromaděním různých prvků,

sdružený rýn

oslovení čtenáře

krátký rozsah slok

ale také: monolog, nečekaná pointa, střídání ich-formy a er-formy

podnětem - vzpomínky na dětství spojené s živým, tradičním foklorním prostředím

láska k matce

vlastní rodičovská zkušenost (narození dcery Helenky z druhého manželství)

společenská potřebnost (germanizační tlak, potlačování českých škol v zahraničí)

tematika dětství se objevuje i jeho tvorbě pro dospělé

např. ve sbírce sonetů Na prahu ráje je oddíl O dětech a s dětmi (1883) –

vzpomínky na dětství

na prahu ráje, dětství – šťastného a radostného

hravost, zpěvnost, hudebnost verše

ve verších pro dospělé se vytrácí intimní lyrika –větší zájem o společenské otázky, náročnější verš

inspirace českým lidovým prostředím, venkovem. Na rozdíl od předchozích sbírek již neobsahuje vzpomínky na pobyt v Americe.

Díky dceři Helence přešel od tvorby pro dospělé k tvorbě pro děti

ve sbírce Ze života (1884) je část zvaná Pro dítky a větší děti - základ sbírky Zlatý máj

Nové selské písně - 1909 - motiv dětsví

dále jsou básně pro děti i ve sbírce Sluncem a stínem (1887), např. báseň Dětem - v ní vyslovuje program své tvorby pro děti

spolupracoval s hudebním skladatelem Karlem Bendlem (1838-1897) - ten jej přímo vyzýval ke tvorbě pro děti a mnoho jeho textů zhudebnil |(především jako jednohlasé písně s doprovodem klavíru: cyklus písní Skřiváňčí písně

3 sbírky pro děti:

Zlatý máj (1887) Své malé dcerušce Heleně a s ní všem dobrým dětem

- ještě lumírovsky strojená poetika, ale sládkovské poetismy

tematicky nesourodá, byla narychlo uspořádana jako odpověď na tzv. Gautschův regulativ

Karel Bendl sháněl zpěvné texty, které měly vyjít před Vánoci 1886

5 básní pochází z oddílu Pro dítky a větší děti, 19 je nových

najdeme vedle sebe lyriku (Zlatý máj), motlitby (Motlitba), zvířecí miniatury (Kocourek), legendární pohádku (Petrklíče), básně věnované svátkům (Vánoce) a členům rodiny (Matičce, Dědoušek)

velmi zdařilé je uspořádání podle ročních období

použité výrazové prostředky jsou pro dítě poněkud obtížné, přesto to bylo tak významní dílo, že po něm byl pojmenován odborný časopis o dětské literatuře Zlatý máj (1956-1997) - na návrh Fr. Hrubína

1888 - Skřiváňčí písně

inspirace knihou moravského dětského fokloru Fr. Bartoše - Naše děti (Brno 1888)

tato sbírka obsahuje texty zdánlivě prostší a jednodušší, určeno nejmenším dětem předškolního věku - je zde vyčleněn oddíl "pro nemluvňata a pro batolata" - b. Pacholátko, Košiláček

1894 - Zvony a Zvonky

sbírka je adresována starším dětem, které se chystaly k odchodu ze škol doživota - jeho dceři bylo tehdy 14 let

bohatě zastoupena přírodní lyrika (Lesní studánka)

drobná epika - veršované pohádky (Paleček, Král Honza)

zvířecí obrázky (Rudovousek, Pyšný macek, Housátka)

bajky (Luard a Brok, Fialka a vlčí mák, Sysel a liška, Osel a vůl)

náboženská (Petrklíče) dialogický kontrast - výpověď Ježíše a sv. Petra

vtipné a nenásilné vychovávání dětí k samostatnosti, nebojácnosti (Ulekaná Nána, Hrdina - nečekaná pointa)

negativní vlastnosti dospělých, vtipné obrázky z české vesnice (Hezký dvorec, Strýček Houra, Sedlák Jíra)

deklamovánky (Jsem Čech, Čeští hoši)

ukolébavka (Máj)

Hádanka

Na palouce, modré louce,

pasou se tam zlaté ovce;

v noci se tam pasou, ve dne

neuhlídáš jedné.

A jest jich tam na tisíce

A jest jich tam ještěvíce;

pastýře však nikdo z lidí

neviděl a neuvidí.

František Hrnčíř (1860-1928)

teoretik, kritik a historik tvorby pro mládež

dvojdílná knižní studie O dětské literatuře(1886-1887)

napsal stať o dětské lit. do Ottova Slovníku naučného

Pohled na lidovou pohádku z odborného hlediska v 19. století

1. dělení podle původu na lidové (foklorní) a na autorské (literární, umělé), opakování typologie, bajka, mýtus

2. teorie vzniku pohádek

3. zahraniční a čeští sběratelé 19. století

- pohled na pohádku odborného hlediska (J. Malý. K. J. Erben, B. Němcová, Fr. Bartoš, V. Tille, J. Polívka)

- cílevědomý sběr

- třídění pohádek

- přetváření specifickým způsobem v literární text - adaptace lidových pohádek (klasická, autorská)

4. prameny:

BETTELHEIM, Bruno. Za tajemstvím pohádek. Proč a jak je číst v dnešní době. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000.

ČEŇKOVÁ, Jana. Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury. Praha, 2006.

TOMAN, Jaroslav. Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury, České Budějovice, 1992.

POLÁK, Josef. Přehledné dějiny české literatury pro děti a mládež. Praha: SPN, 1987.

VLAŠÍN, Štěpán. Slovník literární teorie. Praha: Československý spisovatel, 1984.

dělení podle původu na lidové (foklorní) a na autorské (literární, umělé)

nejstarší zmínka o pohádce - ze 13. stol. př. n. l. O dvou bratřích - egyptská pohádka nalezena zapsána na papyru z roku 1250 př. n. l.

často dvě hlavní postavy (Bratříček a sestřička u Grimmů - v zájmu lidskosti se musí zřeknout živočišných tužeb, O Jozovi - u Němcové)

dodnes asi 770 verzí této pohádky, v různých verzích je však důraz kladen na jiné významy

symbol dvou zdánlivě neslučitelných stránek lidské osobnosti

jeden bratr zůstává doma a druhý jde do světa za dobrodružstvím

dobrodružný bratr je zaklet, nebo zahyne a druhý se jej snaží osvobodit, oživit

v egyptské verzi však zahyne ten, který zůstal doma

1. teorie

Lidová pohádka

způsoby literárních adaptací a jejich autoři

s folkorní pohádkou se můžeme setkat ve dvojí podobě: vyprávěné a zapsané -

literární adaptace:

ta se podle Hany Šmahelové dělí na dvě skupiny.

1. klasická adaptace lidové pohádky

základ tvoří pohádky bratří Grimmů Kinder- und Hausmärchen (1812)

K. J. Erben, B. M. Kulda, J. Š. Baar, J. F. Hruška, J. Štefan Kubín, v novější době: Oldřich Sirovátka, Jiří Horák

2. autorská adaptace lidových pohádek

v úpravě pohádky začíná převažovat individuální tvůrčí složka nad folklorní předlohou

autorská adaptace má blízko autorské pohádce, někdy je těžké je od sebe rozeznat

B. Němcová, K. Dvořáček, F. Lazecký, Jaromír Jech, Jan Drda

Autorská pohádka

žánrová normativnost je do určité míry narušována - např. antipohádky, pohádky naruby u Josefa Lady: Pohádky naruby, Nezbedné pohádky

např. mizí místní a časová neurčitost, odraz společenské reality, narušení tradiční syžetové výstavby – otevřený konec

nonsensová, parodická, sociální, civilizační pohádka

terminologie: báchorka, poudačka nebo pohádka

slovem pohádka se původně označovala hádanka, původní název tedy zněl báchorka

staročeský pojem báchora, báchorka - z rus. bachoriť "prášit"

pohádka pochází z polského slova gadati "mluvit", dále jsou příbuzná slova gadka, gadanina "hádanka", pogadka

od konce 18. století se slovo pohádka objevuje v dnešním významu, ale zároveň platil pořád význam hádanka

pojem se ustálil v 70. letech 19. století (ještě Němcová píše: Národní báchorky a pověsti)

v 19. a 20. století soupisy pohádek a jejich katalogizace (Polívka, Tille, Aarne, Thomson)

tento vývoj se ale neobešel bez problémů - tzv. boje o pohádku probíhaly především v letech 1913, 1929, 1942 a po roce 1948)

v urputných polemikách musela být několikrát obhajována vhodnost pohádky pro děti

v prvních číslech časopisu Úhor (zal. 1913) byly vedeny polemiky, do nichž zasáhli učitelé, redaktoři, spisovatelé, ale i širší veřejnost

pohádka prý svým fantazijním obsahem odvádí děti od reality, od aktivní účasti na politickém dění, od národního a sociálního cítění

Václav Říha-Tille článek Pohádky dětem – zdůraznil význam pohádky pro rozvoj dětské fantazie

1929 se objevuje článek Pryč s pohádkou! Na její obranu vystoupila Marie Majerová, autorka několika pohádkových souborů (např. uspořádala výbor světových pohádek Čarovný svět, 1913, připravila také výbor českých pohádek Zlatý pramen, 1918)

z dalších osobností: folklorní badatel Jiří Horák, který je znám především výborem Český Honza (1940) a Čarodějná mošna (1958), knihovník Jaroslav Frey

Klasifikace, typologie je problematická - většina pohádek má znaky několika typů

soudobá fokloristika a teorie literatury člení tradiční lidovou pohádku na:

kouzelnou, zvířecí a novelistickou, dále na pohádky legendární a mytologické

- různé podtypy

Teorie vzniku pohádek:

folk-lore – z angl. vědění lidu

už v 19. století zjistili badatelé nápadnou shodu nebo podobnost mezi některými základními tématy, látkami, syžety, motivy v pohádkách různých národů i kontinentů

- mytologická, antropologická, migrační, historicko-geografická teorie

mytologická: nejstarší, préromantická a romantická teorie

důraz na vysokou cenou, původnost, morálku veškeré lidové tvorby

zdůrazňovala starobylost a národní podstatu folkloru – folklor se rodí živelně z ducha národu

za národního obrození byl foklor považován za vzor uměleckého mistrovství, programově včleňován do literatury (např. imitace - ohlasová tvorba, adaptace -lidové pohádky, autorská pohádka)

pohádky byly považovány za zbytky, trosky starých mýtů – indoevropský mytický obraz světa, myšlenky Johanna Gottfrieda Herdera

Jacob (1785) a Wilhem (1786) Grimmové: Pohádky pro děti a domov (3 svazky: 1812, 1815, 1822, sedmé vydání bylo určeno již dětem)

položili základy bádání o pohádkách a adaptaci lidových pohádek

další zastánci této teorie: Ľudovít Štúr, Vuk Stefanović Karadžić, Karel Jaromír Erben, Alexandr Nikolajevič Afanasjev

-solární, lunární, astrální … koncepce

teorie tzv. školy antropologické: pohádka čerpá z primitivních náboženských rituálů, výročních, rodinné a animistických kultů (jarní a podzimní rovnodennost, slunovrat, významné etapy lidského života: narození, svatba, úmrtí), uctívání zemřelých předků (kouzelné průpovědi, zaklínadla, říkadla, založená na víře v působnost a moc proneseného slova - součástí pohádek)

psychická identita všech ras a národů - tím je daná podobnost lidových tradic

polygenetický vznik pohádek – na více místech najednou

Edward B. Taylor, James Frazer, Bronislaw Malinowski - studium tzv. primitivních národů

migrační teorie: stěhování pohádek (ale i písní, mýtů, balad) od národa k národu

její podstata tkví v tom, že se podobnost látkových syžetů vysvětluje na základě šíření z určitých středisek (monogeneze)

čelný představitel této teorie: Theodor Benfey - německý orientalista, indolog

1859 Paňčatantra

- za pravlast pohádek považoval budhistickou Indii – indická teorie vzniku pohádek

historicko-geografická teorie – tzv. finská škola - navazuje na předchozí, ale dodává, další pohádkové pravlasti (arabskou, keltskou, egyptskou, Středomoří)

u každé pohádky se hledá původ, směr a způsob jejího šíření

(např.v době křížových výprav byly do Evropy přineseny orientální pohádky křižáky, jiné pronikali prostřednictvím Maurů přes Pyrenejský poloostrov dále do Francie)

např. ve výboru pohádek Kouzelný strom, Praha: Argo, 2001 (pohádky z Jižní Ameriky a karibské oblasti) najdeme pohádku o muži, který má tři ženy. Když od nich odchází, čekají na něho ženy na stromě v bezpečí. Pod stromem číhá čert, který chce ženy získat. Ty se bojí jeho hrubého hlasu, proto si čert nechá u kováře rozklepat jazyk a pije vejce. Dosáhne jemného a sladkého hlasu a ženy oklame a nakonec roztrhá.

psychologická teorie

Carl Gustav Jung – archetypální teorie

Snaží se prokáza tv jaké míře jsou v literatuře, folkloru, divadle zachovány prazákladní symboly, motivy, modely, které již existovaly v mýtech a v

pohádkách

Ruská tzv. historická škola

- hledala ve folklorních skladbách přímočaře otisk skutečných historických událostí

3. východiska české pohádky, zahraniční vlivy

vlivy na českou lidovou pohádku indické, Ezopovy bajky, biblické příběhy, antická literatura, orientální vlivy (pohádky Tisíce a jedné noci jsou známé v Evropě od 12. stol.), soubory středověkých exempel

nejstarší doklady české literární pohádky - osnovy - od 14. století

za vlády Karla IV. vzniká rozsáhlé slovníkové dílo Bartoloměje z Chlumce (řečený Klaret, Claretus de Solencia)

Exemplarium, Astronomiarium (před rokem 1366)

Astronomicus (Astronominarius), ve kterém se píše nejen o astronomii, ale především o působení planet na lidské osudy.

Vrcholu své tvorby však Klaret dosáhl ve svém posledním známém díle, kterým se stal Exemplarius auctorum (Vzorník autorů). Dílo vzniklo po roce 1366, v jeho dokončení Klaretovi zabránila smrt (1369 nebo 1370).

V první padesátce vystupují lidé a mytologické bytosti, druhá vypráví o ptácích a jiných létavcích, hrdiny třetí části jsou zvířata, náplní čtvrté měly být snad věci.

Gesta Romanorum - první pol. 15. stol. přeloženy do češtiny

Rozšířeným souborem naučně-zábavných povídek byla tzv. Gesta Romanorum. Jejich označení se odvozuje od lokalizace řady příběhů do prostředí antického Říma, jednotlivé zápletky byly přitom jako inspirace používány i v době podstatně pozdější. Gesta byla v průběhu středověku překládána i do národních jazyků.

např. látka pohádky Tři zlaté vlasy děda Vševěda - mytologický motiv plaváčka, chudého chlapce, jemuž bylo přisouzeno stát se dědicem mocného panovníka (u Erbena, hl. v I. části),

Rozhněval pána Boha (u Kuldy), bajek O slavíkovi, Had a pocestný a mn. j. Také v jiných tendenčních skladbách staročeských, jako v Desateru káz. Božích a ve skládáních Simona Lomnického, vyskytují se povídky z této sbírky.

v pohusitské době až do 18. stol. nebyly zábavné žánry rozlišovány - pohádkové syžety jsou zřejmé ve sbírkách exempel, bajek, hádanek, satir, legend, pověstí, apokryfů, anekdot, knížek lidového čtení

- mravokárná satira Frantova práva - 1518

zábavný renesanční spisek asi od plzeňského lékaře Jana Franty. Frantova práva vyšla poprvé v roce 1518 v Norimberku díky českému nakladateli Janu Mantuanu Fenclovi. Jedná se o satirické dílko parodující dobová cechovní pravidla a humorně kritizující tehdejší nešvary.

regule pijanského bratrstva - satirický obraz dobové společnosti, je napsána jako parodie cechovních předpisů doplněných třinácti rozmarnými příběhy, ve kterých je ironicky doporučováno vše, co odporuje dobovému pojetí dobrých mravů.

Přechod mezi adaptací a autorskou pohádkou:

italské Líbezné noci (1550, 1553) - soubor rámcových renesančních novel od - Giovanfrancesco Straparola

- autor využil a silně pozměnil řadu pohádkových motivů

- kombinoval je s legendistickými látkami i s motivy italských novelistů

např. Konstatntinova začarovaná kočka - později známé jako Kocour v botách (Ch. Perrault)

Giambatista Basile (1575-1632): Pentameron (1634-1637)

51 pohádek během 5 dnů - spíše autorská adaptace pohádek, ale vybroušené barokní metafory

varianty jeho pohádek se vyskytují u Němcové i Erbena

Antoine Galland: Tisíc a jedna noc (1704-1717)

Do češtiny první překlad z němčiny do češtiny 1795 Václav Matěj Kramerius: Arabské pohádky sbírku kompletně přeložil v letech 1928 orientalista Felix Tauer.
Nejznámější český výbor Pohádky z tisíce a jedné noci je dílem básníka Františka Hrubína a
ilustrátora Jiřího Trnky.
Poprvé vyšel v SNDKv roce 1956.

Vladimír Hulpach: Šahrazádiny noci, z r. 1972 (27 pohádkových příběhů)

Jacob (1785-1863) a Wilhem (1786-1859) Grimmové:

položili základy pro literární zpracování pohádek, který se udržel v Německu 150 let

ovlivnili Erbena, Vuka Stefanoviće Karadžiće…

Kinder-und Haumärchen Pohádky pro děti a domov (3 svazky: 1812, 1815, 1822, sedmé vydání bylo určeno již dětem)

Deutsche Sagen (Německé pověsti) 1816-1818

Překlad Irské pohádky o elfech – 1826

Německé hrdinné pověsti – 1829 Wilhem

Německá mytologie - 1835 Jacob

Jednotlivé pohádky: Vlk a sedm kůzlátek

Sedm havranů, Brémští muzikanti

Jeníček a Mařenka

Tři přadleny, O rybáři a jeho ženě, Červená karkulka Paleček,Šípková

Růženka, Sněhurka, Popelka,

Selský fištrón, Pištivrátek, Žabí král aneb Železný Jindřich, Paní Zima, Honzovo štěstí, ale domů nic nepřinesl, Střízlík a medvěd

Alexandr Nikolajevič Afanasjev (1826-1871)

Ruský folklorista, historik a literární vědec.

Po studiích na moskevské univerzitě (práva a filologie) pracoval v Hlavním archivu ministerstva zahraničí

Publikoval sbírky přísloví, o čarodějnictví na Staré Rusi

Na popud Ruské geografické společnost vydával z fondu jejího archivu ruské pohádky (1855-1863)

Zastánce mytologické teorie, ale zachovával mnohem věrněji tematickou a kompoziční výstavbu lidových pohádek

Za prazáklad mýtu považoval metaforický lidový jazyk - Ruské lidové pohádky

4. česká tvorba:

pohádky vydával již Václav Matěj Kramerius (1753-1808)

pohádky označoval jako básně – vybájené historky, dával přednost čarodějným pohádkám

Arabské povídky

Rybrcoul na Krkonošských horách

Čarodějnice Megera

Anežka, královna sicilská

Milfort a Otilie

Básně o čarodějnicích – podle francouzských pohádek o vílách

První pohádkový soubor v českém jazyce

František Bohumil Tomsa (1793-1857): Veselá přástevnice aneb rozmanité vypravování čili pohádky dle Grimmových báchorek – 6 svazečků (1832-1840)

První český sběratel a vydavatel pohádek:

Jakub Malý (1811-1885): Národní české pohádky a pověsti (1838), Sebrané báchorky a pověsti národní (1845)

velmi neuměle texty upravoval

např. O zlatém ptáku – Erben: Pták Ohnivák a liška Ryška

Štěpán Bačkora – Báchorky pro dítky a přátele (1850)

Josef Košín z Radostova (1832-1910)

Svým hrdinům dával staročeská jména, děj umisťoval do staročeské doby

Národní pohádky (1856-1858, 12 sešitů), Krátké pohádky (1902)

Karel Jaromír Erben (1811-1870)

průkopníkem vědeckého bádání českého fokloru

40. léta vyšly v České včele dvě pohádky: O třech přadlenách, Dobře tak, že je smrt na světě

1885-1890 Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Pták Ohnivák a liška Ryška, Zlatovláska, Tři zlaté vlasy děda Vševěda – vznikla z 8 textů

později: Rozum a Štěstí, Jezinky, Hrnéčku, vař!, Otesánek, Jirka s kozú, Drak dvanáctihlavý

tyto pohádky jsou klasicky adaptované, složené ze dvou nebo více variant

1864 Čítanka slovanská (Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních) – chtěl seznámit českou mládež se slovanskými jazyky pomocí ukázek, např. bulharské pohádky, kašubské

zestručnění originálu, překlady, úpravy, převyprávění, ale motivy zde nekontaminuje, na rozdíl od českých pohádek

mnoho pohádek pak zařadil do pozdější sbírky

1869 Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských

- v předmluvě shrnul mytologickou teorii (např. solární teorii - Zlatovláska, Tři zlaté vlasy děda Vševěda, kosmogonický základ - Dlouhý, Široký a Bystrozraký) o vzniku pohádek, ve kterých hledal stopy pohanských náboženských představ na slovanské půdě, opíral se však i o antropologický a historicko-geografický výklad

- 90 přeložených a upravených bájí a pohádek (ruských, ukrajinských, srbských, slovinských, bulharských, polských)

české pohádky již nestihl vydat - České pohádky vyšly až v roce 1905 (Václav Říha-Tile) a později (1938 byl editorem Antoním Grund)

Erbenova stylizace je založena na častých dialozích, oslovení, otázky a lidová rčení a obraty

Jeho metoda je historická: snaží se vrátit pohádku do původní podoby, ale i zachovat její pradávné poselství

Božena Němcová (1820-1862)

Národní báchorky a pověsti (1845-1847) – 7, později 12 sešitů s českými pohádkami

její způsob autorské adaptace - vyprávění obrazů z venkovského života, rozšiřovala záměrně popisné pasáže (např. chtěla představit detailněji profesi hrdinů), četné realistické detaily, scény

byla inspirována Erbenem, čerpala i dobových lidových povídek

pracovala odlišně - s pohádkovými motivy zacházela volně, řídila se vlastním citem pro text

v jejích pohádkách se odrážejí její vlastní názory na svět, soudobou společnost, na lidi, více se v nich uplatňuje básnická obrazotvornost i smysl pro realistický detail

1. svazek: O zlatém kolovrátku, O černé princezně, O Jozovi, O labuti, Jak Jaromil k štěstí přišel, O třech zakletých psích

2. svazek: Vodní paní, O Popelce, O třech bratřích, O Slunečníku, Měsíčníku a Větrníku, O Marině

3. svazek: Šternberk, Spravedlivý Bohumil, Neohrožený Mikeš, Divotvorný meč, Noční stráž, O chytré princezně, Čert a Káča, Silný Ctibor, Rozkoš

z Domažlicka čerpala náměty pro své novelistické pohádky: Kdo je hloupější, Chytrá horákyně, Strejček Příhoda - od 4. sešitu

Tře zlatá péra, O zlatých zámcích, O třech sestrách, O mluvícím ptáku, živé vodě a třech zlatých jabloních, Čertův švagr

pověst Devět křížů

dále: O Smolíčkovi, Pohádka o perníkové chaloupce, O princezně se zlatou hvězdou na čele, Jak se Honzík učil latinsky, Princ Bajaja

chtěla vydat soubor pohádek jednotlivých Slovanů, ale nakonec jej neuskutečnila, až na slovenské pohádky

cesty do Uher a na Slovensko - národopisné studie (Obrazy ze života slovenského, 1859) i pohádky (Slovenské pohádky a pověsti - 10 se šitů z let 1857-1858)

do sbírky zahrnula i pohádky jiných slovenských sběratelů, věrněji se přidržovala předlohy

Ján Francisci Rimavský (1822-1902), Samuel Reuss (1783-1852) a jeho synové.

- chtěla tím pomoci k oboustrannému poznání kultury obou národů, vydala je v počeštěné podobě, ale snažila se zachovat slovenské dialogy

např. pohádka Sůl nad zlato:

další pohádky: O dvanácti měsíčkách,Mahulena, krásná panna, O krásné Ulianě a dvou tátoších, O Popelušce, Slovenský junák

její pohádky i dalších sběratelů (90 pohádek) zahrnul do svých sbírek Pavol Dobšínský

Morava

Písně sbíral František Sušil (1804-1868, poukázal především na lidové balady) a ovlivnil tak Františka Bartoše

(1837-1906) – pohádky jsou obsaženy v souboru Naše děti (1888, rozšířeno 1899)

Matěj Mikšíček: Pohádky a povídky lidu moravského

Beneš Metod Kulda (1820-1904): kněz, sběratel lidových pohádek a pověstí

např.zapisoval valašské pohádky na rožnovsku, kde léčil

jako kněz eliminoval některé motivy a slovní obraty, které pokloádal za nevhodné a nemravné

Moravské národní pohádky a pověsti z okolí rožnovského (1854)

konec 19. stol.

Jiří Polívka (1858-1933)

univerzitní profesor slovanské filologie, folklorista evropského významu - byl stoupencem migrační teorie, kterou podrobil kritické analýze

Pohádkoslovné studie (1904)

srovnával slovanské pohádky s jejich světovými verzemi (např. Rybář a zlatá rybka, Doktor Vševěd), komparace látkových osnov a popis motivů

spoluautor - Súpis slovenských rozprávok (1923-1931)

Václav Tille (1867-1937)¨

autorské pohádky vydával pod pseudonymem Václav Říha

univerzitní profesor srovnávacích dějin literatur na Karlově univerzitě

z podnětu prof. J. Gebauera sbíral na Valašsku pohádky a lidová vyprávění: Povídky, jež sebral na moravském Valašsku V. Tille, 1888

nepokládal pohádky za svědectví dávné národní minulosti, jako jeden z prvních vyzdvihoval úlohu vypravěče

později Soupis českých pohádek (I. díl - 1929, II. díl - dva svazky: 1934, 1937)

porovnával látkové osnovy (i se soubory indickými a perskými), třídil motivy

došel k názoru, že v českých pohádkách se zpravidla mýtus nezachoval, většina pohádek (podle něj) obsahuje motivy z knížek lidového čtení nebo z lidových kalendářů. Upozorňuje tedy na vzájemné působení lidové tvorby a tvorby pro lid (umělé tvorby), která je dnes již těžce odlišitelná.

významný vydavatel a editor:

Erben: České pohádky (1905)

Němcová: Pohádky maličkým (1915, s ilustracemi Artuše Scheinera)

monografie Božena Němcová (1911) - ve své době nejlepší její monografie, devět vydání

vlastní pohádky vydával pod pseudonymem Václav Říha:

Alšovy pohádky (1912)

Selské pohádky (1930)